

Osmanlı İmparatorluğu'nun Balfour Deklarasyonu Sonrasında Takip Ettiği Siyasi Politika

Ottoman Policy in the aftermath of Balfour Declaration

Havva Yavuz *

* Öğr. Gör. Dr. Batman Üniversitesi,
Atatürk İlkeleri ve Cumhuriyet
Tarihi, Batman, Türkiye.
ORCID No: 0009-0007-8988-8884

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Havva Yavuz
Batman Üniversitesi, Atatürk İlkeleri
ve Cumhuriyet Tarihi, Batman,
Türkiye
E-posta/E-mail:
havva.yavuz@batman.edu.tr

Başvuru/Submitted: 10.09.2023
Revizyon Talebi/Revision Requested:
20.09.2023
Son Revizyon/Last Revision Received:
03.10.2023
Kabul/Accepted: 06.10.2023
Yayınlanma/Publication: 25.10.2023

Atıf/Citation:
Yavuz, Havva "Osmanlı
İmparatorluğu'nun Balfour
Deklarasyonu Sonrasında Takip Ettiği
Siyasi Politika" *Tarihin Peşinde*
Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar
Dergisi, S. 30, (2023), 143-152

ÖZ

İngiliz hükümeti tarafından 2 Kasım 1917 tarihinde Filistin'de Yahudiler için "Ulusal Yurt" vadeden Balfour Deklarasyonu ilan edilmiştir. Birinci Dünya Savaşı sırasında ilan edilen ve Siyonistlerin Filistin için siyasi özemlerini tanıyan belge Filistin başta olmak üzere Osmanlı İmparatorluğu'nun Orta Doğu toprakları üzerindeki hakimiyetinin sarsılmasının nedenlerinden biri olmuştur. Bunun üzerine Osmanlı İmparatorluğu, Birinci Dünya Savaşı sırasındaki müttefiki olan Almanya'nın etkisiyle Siyonist liderlerle görüşmelere başlamak için diplomatik girişimlerde bulunmuştur. Bu girişimlerin sonucu olarak Talat Paşa Deklarasyonu ortaya çıkmıştır. 1918 Eylül ayı sonunda, Filistin'in İngiltere tarafından işgali üzerine bu deklarasyon pratik değerini yitirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Balfour Deklarasyonu, Siyonizm, Osmanlı İmparatorluğu, Talat Paşa

ABSTRACT

On November 2, 1917, the Balfour Declaration was announced by the British Government, promising a "National Home" for the Jews in Palestine. The document, which was declared during the World War I and which recognized the political aspirations of the Zionists for Palestine, was one of the reasons for the dissolution of Ottoman sovereignty over the empire's Middle Eastern territories, especially Palestine. Thereupon, the Ottoman Empire, under the influence of Germany as its ally during the war years, made diplomatic attempts to start negotiations with the Zionist leaders. The result of these attempts was the Talaat Pasha Declaration. At the end of September 1918, when Palestine was occupied by the British, this declaration lost its practical value.

Keywords: Balfour Declaration, Ottoman Empire, Zionism, Talaat Pasha

Giriş

2 Kasım 1917 tarihinde İngiltere Dışişleri Bakanı James Balfour tarafından Yahudileri Filistin topraklarına yaklaştıran önemli bir adım olan Balfour Deklarasyonu ilan edilmiştir. Balfour Deklarasyonu'nun ilan tarihi ise tesadüfi değildir. 1917 yılının sonlarında İngiltere ve müttefikleri, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı yürüttükleri askerî harekâtların başarılı olabilmesi için kendilerine yeni müttefikler aramaya başlamışlardır. Ayrıca savaşın oldukça çetin geçmesi ve uzun mücadeleler yaşanması tarafların birbirine üstünlük sağlayamaması, insan gücü, askerî ve maddi kaynaklar açısından İngiltere ve Fransa'yı ekonomik olarak yıpratmaya başlamıştır. Bu yüzden de siyasi çıkarlarına uygun olarak Amerika'nın Almanya'ya karşı yanlarında müttefikleri olarak savaşa girmesini arzu etmişlerdi. Amerika'yı savaşa çekmenin en etkili yollarından birisi de etkili mali çevrelerin ve sanayicilerin yardımını sağlamak olarak düşünmüşlerdir. Böylelikle Yahudi sermayesi, bu çevreler içinde tartışılmaz bir konuma sahip olmuştur. Birinci Dünya Savaşı sırasında siyasi olarak Almanya'ya daha yakın duruş sergiliyor gibi görülen Yahudileri bu sebeple yanlarına çekmek istemişlerdi.¹ Bu noktada, askerî planlamacılar için Müttefikler, Amerika'nın savaşa dâhil olmasıyla Birinci Dünya Savaşı'nı kazanabileceklerdir.

İngiltere bu nedenle kısa zamanda Yahudilerle ilgili birden fazla amacı gerçekleştirmek için harekete geçmiştir. Bunlar; Alman Yahudilerini Kayser'e karşı ayaklanmaya teşvik etmek, Woodrow Wilson'ın Yahudi danışmanları Louis Brandeis ve Felix Frankfurter'i etkilemek ve pek çoğu Yahudi olan Rus Bolşeviklerinin olumlu ilgisini çekmektir.² Bu süreçte zamanlama iyi yapılmıştır, sebebi ise kısa bir süre sonra Osmanlı İmparatorluğu ve Almanya'nın da Yahudi desteğini sağlayabilmek için özellikle Alman Siyonistlerine savaş sonrası için taviz vermeye başlamış olmalarıdır.³ Özellikle Almanya'nın İstanbul'daki nüfuzunu, Siyonizm lehine kullanması o dönem gündemini meşgul eden konulardan biri olmuştur. Almanya ve Türkiye'nin bu sayede avantaj elde edebileceği her ne kadar dile getirilse de sonuç olarak bu savaş hangi taraf kazanırsa kazansın Siyonizm'in amacına ulaşacağı söylenmektedir.⁴ Ayrıca Almanya ve Osmanlı'nın Siyonizm'e karşı tutumu olumlu yönde değişse bile bu durum Siyonistlerin İngilizlere olan eğilimlerini değiştirmemiştir.⁵

I. Osmanlı İmparatorluğu'nun Balfour Deklarasyonu Sonrasında Takip Ettiği Siyasi Politika

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte 1914-1917 yılları arasında Siyonist temsilciler ile önde gelen Türk devlet adamları arasında çok az doğrudan temas olduğu ve Balfour Deklarasyonu sonrasına kadar hiçbir siyasi müzakere yapılmadığı görülmektedir. Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nda bulunan tüm Siyonist temsilciler neredeyse tamamen Filistin'deki Yahudi toplumunun güncel sorunlarıyla ilgilenmekle sınırlı kalmışlardı. Bu siyasi çıkmazın ardındaki nedenler ise iki yönlüdür. Birincisi, Siyonistler tarafsızlığa bağlıydı ve bu sebeple diplomatik faaliyetlerinde temkinli davranıyorlardı. İkincisi, Siyonizm karşıtı bir politika benimsemiş olan Türk Hükûmeti, Siyonist sorunu Kasım 1917'ye kadar acil ve gözden geçirilmesi gereken bir sorun olarak görmemesiydi. Nisan 1915'te Talat Paşa ile görüşen ve Hükûmetin Siyonizm politikasını gözden geçirmesini isteyen Jacobson'a, Hükûmetin başka

¹ Refik Kara, *Siyonizm ve Filistin Trajedisi*, Yarın Yayınları, İstanbul 1986, s. 21-22.

² Eve Spangler, *Understanding Israel/Palestine: Race, Nation, and Human Rights in the Conflict*, Sense Publishers, Rotterdam 2015, s. 89.

³ Oral Sander, *Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e*, Imge Kitabevi, Ankara 2020, s. 383.

⁴ TC. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (CDA/BOA.), Hariciye Nezareti, Siyasi (HR. SYS.), 2443-8. M-08-11-1917.

⁵ Sander, age., s. 383.

meselelerle meşgul olduğu ve Siyonizm meselesini ancak belirsiz bir tarihte ele alabileceği söylenmiştir

2 Kasım 1917 Balfour Deklarasyonu ise Osmanlının müttefiki Almanya'da Yahudi basınının çoğu tarafından memnuniyetle karşılanmıştı fakat Filistin'in statüsünün ancak barış konferansıya değiştirilebileceği görüşü genel ortama hâkimdi. Ayrıca Almanya'daki Yahudi basını, İttifak Devletleri'nin özellikle de Türkiye'nin Deklarasyonda yer alan ilkeleri onaylayacağı umudunu dile getirmiştir. ⁶ Balfour Deklarasyonu'nun tam metnini yayınladığı için *Jüdische Rundschau* ve *Vossische Zeitung* (28 Kasım) gazetelerine öfkelenen Berlin'deki Türk Büyükelçisi Hakkı Paşa'yı Alman Dışişleri Bakanlığı, yatıştırmış olsa dahi Hakkı Paşa, İngilizlerin Filistin'i Türkiye'den koparmayı ve orada kendi korumaları altında bir Yahudi Devleti kurmayı amaçladıklarından emindi. Alman Siyonistleri ise İngiliz deklarasyonunun metninde ne bir Yahudi Devleti'nden ne de egemenlik sorunundan bahsedilmediğini belirterek; *"Siyonizmin gerçekleştirilmesi İngiltere'nin münhasır yetkisi dâhilinde değildir, ancak büyük ölçüde ilgili tüm Güçlerin, özellikle de Türkiye'nin mutabakatına bağlı olduğunu"* öne sürerek Hakkı Paşa'yı sakinleştirmişlerdir. Siyonistler bir yandan İngiliz deklarasyonunu ciddiye alarak, diğer yandan da Osmanlı himayesi altındaki isteklerini gerçekleştirme arzularını vurgulayarak Türkiye'nin Filistin'i elinde tutma olasılığını artırabilirdi.⁷

Bununla birlikte genel Alman basını ve bazı Yahudi gazeteleri deklarasyonun önemini küçümseme eğilimindeydi ve bunu İngiliz emperyalist amaçları için yapılan bir "aldatmaca" olarak değerlendirmişlerdir. Ancak Alman ve Türk Hükûmetleri Siyonist-İngiliz müzakerelerine biraz tedirginlikle bakmıştır. Bu tedirginlik, Balfour Deklarasyonu öncesindeki müzakereler sırasında Sokolow'un Roma'ya yaptığı ziyaret, Papa ve İtalya Başbakanı ile yaptığı görüşmelere ilişkin haberlere Almanya'nın verdiği tepkiye de yansımıştır. Alman Dışişleri Bakanlığı Haziran 1917'de Siyonist Yönetimi bu görüşmelerin "büyük zarara yol açabileceği" konusunda uyarmıştır.⁸ Chaim Weizmann ise Sokolow'un bu seyahatini İngiliz Dışişleri Bakanlığına Alman Hükûmetinin de Siyonistlerin isteklerini destekleyen bir deklarasyon yayınlamayı düşündüğünü bildirmek için bir neden olarak kullanmıştır.⁹

Siyonizm meselesinin böylelikle uluslararası bir soruna dönüşmesi meselesi *Politiken Dergisi*'nin, Moskova'dan Siyonist Tschlenov ile yaptığı bir röportajda Tschlenov'un görüşlerine de yansımıştır. Tschlenov; *"Yahudi sorunu sadece Yahudileri değil, tüm dünyayı ilgilendirmektedir. Yahudi halkının arzusunun ne şekilde gerçekleşeceği konusunda şimdilik bir şey söylenemez, bu büyük ölçüde savaşın sonucuna bağlıdır. Ancak çeşitli ülkelerde bu soru çok fazla meşgul edilmektedir. İngiltere'de bu sorunu İngiliz himayesi altında bir Yahudi kolonisi kurarak çözmeyi düşünüyorlar. Amerikalılar bir Yahudi Cumhuriyeti istiyor. Almanya'da basın, Türk egemenliği altında Yahudi özerkliği konusunu tartışıyor. Rusya ve Fransa'da ayrıntılar tartışılmıyor ama her iki ülkenin basını da Filistin'de büyük bir Yahudi toplumu ihtiyacı olduğunu kabul ediyor. Sadece bir ülke, Türkiye, bu konuda sessiz kalmaktadır. Bildiğim kadarıyla savaş sırasında Türk basınında bu konuda hiçbir yazı çıkmadı."*¹⁰, diyerek düşüncelerini belirtmiştir. Osmanlı İmparatorluğu ise Türkiye'de yaşayan Musevilerin Siyonizm düşüncesinden uzak durmaları gerektiği düşüncesi

⁶ Saadia E. Weltmann, "Germany, Turkey, and the Zionist Movement, 1914-1918", *The Review of Politics*, 23/2 (1961), s. 256-264.

⁷ Isaiah Friedman, *Germany, Turkey, and Zionism 1897-1918*, Clarendon Press, Oxford 1977, s. 343.

⁸ Weltmann, *agm.*, s. 263.

⁹ Tom Segev, *One Palestine Complete Jews and Arabs Under The British Mandate*, (Çev. Haim Watzman), Metropolitan Books-Henry Holt and Company, New York 2000, s. 48.

¹⁰ CDA/BOA. HR. SYS. 2333-1 M-03-05-1918.

başta olmak üzere İngiltere ve müttefiklerinin onayını alan bu mesele için tavizsiz bir durum sergilemiştir.

II. Talat Paşa Deklarasyonu

Siyonist Yönetim 1917 ilkbaharı ve yazı boyunca çeşitli vesilelerle Alman Hükûmetini Siyonizm yanlısı bir tutum takınmaya ve Türk Hükûmetini de benzer bir tutum takınması için etkilemeye çalışmıştır. Siyonistler, İngiliz, Fransız ve Amerikan Hükümetlerinin Filistin’de bir Yahudi merkezinin kurulmasına verdikleri destek göz önüne alındığında, Siyonizm’i uluslararası bir sorun olarak görmenin ve Siyonist yanlısı bir tutum benimsemenin İttifak Devletleri için siyasi açıdan avantajlı olacağını açıklamışlardır. Almanya 1917 yazı boyunca Türkiye’yi bu konuda etkilemeye çalışmıştır. Ağustos ayı boyunca İstanbul’daki Alman Büyükelçiliği, Siyonist temsilci Dr. Ruppın’e Türkiye’yi Siyonizm’i destekleyen bir deklarasyon yayınlamaya teşvik etme olasılığına ilişkin görüşlerini iletmiştir. Yeni Alman Büyükelçisi Kont Bernstorff, Filistin’de bir Yahudi yurdu kurulması konusunu Sadrazam olan Talat Paşa ile görüştü. Bernstorff’a göre Talat Paşa, Filistin’in savaştan sonra Türk kalması koşuluyla istediği her şeyi vaat etmeye hazırdı ancak Arap muhalefeti konusunda defalarca uyarıda bulunmuştur.¹¹

Talat Paşa üzerinde bu konuda derin bir etki yaratan durum ise Kudüs’ün kaybı olmuştur. Sadrazam Talat Paşa, gelecekteki barış konferansında Filistin’in kaybedilen vilayetlerini geri almanın tek yolunun diploması olduğunu ve Filistin’deki Türk egemenliğinin devamı için Yahudilerin desteğini sağlamak gerektiğini fark etmiştir.¹² Talat Paşa Almanya’nın Osmanlı Büyükelçisi Johann H. von Bernstorff’un baskısıyla, 12 Aralık 1917 tarihinde Alman Siyonist temsilci Julius Becker ile bir görüşme yapmayı kabul etmiştir. Bunun sebebi ise Merkezi Güçlerin Balfour Deklarasyonu’nun Yahudiler arasında yarattığı İngiliz yanlısı tutuma engel olmaktı.¹³ Mark Sykes, Balfour Deklarasyonu’nun Osmanlı Yahudileri üzerinde de olumlu bir etkisi olacağını umuyordu, ancak Sadrazam Talat Paşa, İngilizlerin inisiyatifi ellerinde tutmasına izin veremezdi. Talat Paşa *Vossische Zeitung* muhabiri Julius Becker’e verdiği bir mülakatta (31 Aralık 1917’de yayınlandı) Balfour Deklarasyonu’nu “aldatmaca” olarak nitelendirmiştir.¹⁴ Fakat J. Becker Talat Paşa’ya, Balfour Deklarasyonu’nun dünya kamuoyunda önemli bir etki yarattığını söyledi. Bunun üzerine Talat Paşa: “İngiltere’nin, verdiği bu sözlerin arkasında asla durmayacağına eminim. İngilizler Şerif Hüseyin’e de Yahudilere de aynı sözleri veriyorlar. Fakat savaş bittiğinde ne Şerif Hüseyin’e ne de Yahudilere verilen sözler yerine getirilmeyecektir. İngiltere’nin tek amacı Yahudilerin sempatisini kazanmak ve bu yolla dünyadaki bütün Yahudileri İtilaf Devletlerinin hedefleri doğrultusunda mobilize etmektir.”¹⁵

Bununla birlikte Sadrazam Talat Paşa görüşme sürecinde Türkiye’nin Yahudilere yönelik geleneksel dostluk ve misafirperverliğini vurgulamaya özen göstermiştir.¹⁶ Talat Paşa, Filistin’de özellikle Yahudilere yönelik bir baskının söz konusu olmadığını, Yahudilerin Osmanlı İmparatorluğu’nun bütün vatandaşlarının maruz kaldığı uygulamalarla karşılaştığını söylemiştir. Ayrıca başta Rusya kökenli olmak üzere çoğu yabancı uyruklu Yahudi’nin Osmanlı vatandaşlığına geçmek ve yeni yasalara uyum göstermek istemedikleri için vatandaşı oldukları devletlerin konsolosluklarını devreye sokarak yaygara çıkardıklarını

¹¹ Weltmann, *agm.*, s. 263-264.

¹² saiah Friedman, “The Austro-Hungarian Government and Zionism: 1897-1918 (Continued)”, *Jewish Social Studies*, 27/4 (1965), s. 236.

¹³ Hans-Lukas Kieser, *Talaat Pasha Father of Modern Turkey, Architect of Genocide*, Princeton University Press, Princeton & Oxford 2018 s. 359-360.

¹⁴ Isaiah Friedman, “The Response to the Balfour Declaration”, *Jewish Social Studies*, 35/2 (1973), s. 112.

¹⁵ Mustafa Çolak, “Alman Siyonistleri ve Sadrazam Talat Paşa: Yahudilere Yurt Bulma Meselesi”, *XVIII. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler*, C. V: *Göç ve İskân-İktisat Tarihi- Vakıflar Tarihi*, (Haz. Semiha Nurdan ve Muhammed Özler), Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 35 (2022), s. 176.

¹⁶ Friedman, “The Austro-Hungarian Government and Zionism” s. 236.

ifade etmiştir. Talat Paşa, yabancı ülke vatandaşlarının eskiden sahip oldukları ayrıcalıklara, kapitülasyonların kaldırılması ile son verildiğini, dolayısıyla yeni yasaların delinmesinin veya gevşetilmesinin söz konusu olamayacağını hatırlatmıştır. Talat Paşa ayrıca, Filistin’de bulunan yabancı uyruklu Yahudilerin Osmanlı vatandaşlığına geçmeleriyle, tahkikata uğramaktan ve sınır dışı edilmekten kurtulacaklarını, Osmanlı vatandaşlarına tanınan haklara sahip olacaklarını da belirtmiştir. Nihayetinde düşman bir ülke vatandaşı olarak değil, Osmanlı vatandaşı olarak, herhangi bir ayrıma uğramayacaklarını dile getirmiştir.¹⁷

Julius Becker, Talat Paşa’nın düşüncelerine katıldığını belirtmekle birlikte bu görüşmede ana mesele J. Becker’in Filistin bölgesinde Yahudi kolonisi oluşturulması çalışmalarına Osmanlı İmparatorluğu’nun destek vermesini sağlamaktır. J. Becker, Yahudilerin Filistin bölgesinde kolonizasyon çalışmalarına Sadrazam Talat Paşa’nın destek vermesini istiyordu.¹⁸ Talat Paşa’ya göre Türkiye Filistin’de Yahudi kolonizasyonunu destekliyor ve bunun ekonomik açıdan faydalı olduğunu düşünüyordu. Onlara göçmenlerin kültürel ve dini özgürlüklerini tam olarak kullanmalarına izin verileceği sözünü verdi. Ancak ülkeye kabul edilmeleri, ülkenin ekonomik hazmetme kapasitesine ve Osmanlı vatandaşlığını benimsemeye hazır olmalarına bağlı olacaktı. İhtiyatlı ifadeler ve Talat Paşa’nın Yahudilerin Filistin’deki “tarihi haklarına” hiçbir atıfta bulunmamasına rağmen, Siyonist basın tarafından Talat Paşa Deklarasyonu ileriye doğru atılmış önemli bir adım olarak karşılanmıştır.¹⁹ Fakat Siyonist bakış açısından bu görüşme bir aldatmaca olarak görüldü çünkü Talat Paşa emperyal eşitleme ve merkezi yönetimin güçlendirilmesine sıkı sıkıya bağlı kalmış ve bu çerçevede Filistin’dekiler de dâhil olmak üzere belediyelere biraz daha özerklik vaat etmişti.²⁰ Bu yasal düzenleme hayata geçirildiğinde ise nüfusu, buldukları bölgelerde 5000’inin üzerinde olan cemaatler yönetiminde daha fazla etkili olabileceklerdi. Yahudi cemaati de bu çerçevede bütün haklara sahip olabilecekti. Bütün bunların dışında Osmanlı Hükûmeti her zaman Yahudi cemaati ve kolonisine karşı iyi niyetli ve onların huzurlu yaşamaları için elinden gelen çabayı harcamaktaydı. Talat Paşa Yahudileri rahatlatacak ise görüşmedeki beyanatlarının gazetelerde yayınlanmasına karşı olmadığını da ifade ediyordu.²¹ Almanya’daki kamuoyu Talat Paşa’nın açıklamalarını yeni ve önemli bir çıkış olarak karşıladı. Ancak Becker, Siyonist Yönetime gönderdiği özel bir raporda, Türk liderliğinin Siyonizm’e her zamanki gibi karşı olduğu ve Filistin’deki Siyonist faaliyetlerin engellenmemesi için sürekli uluslararası baskının gerekli olduğu konusunda uyarıda bulunmaktaydı.²²

Bir Hollanda gazetesine göre, Alman Hükûmeti, savaş kredileri vesilesiyle, Filistin’de Türkiye’den bağımsız bir Yahudi Devleti kurulmasına karşı çıkmayacaklarını Yahudi bankerlere ilan edecekti. Diğer gazetelere göre, Alman Hükûmeti gazeteleri, Siyonizm idealinin her hâlükârda ancak Türk Devleti’nin sınırları içinde ve ancak ilgili tüm güçlerin iş birliği ile gerçekleşebileceğini Yahudilere bildirmekteydi. Bu nedenle, Alman şansöyeleri tarafından birkaç kez formüle edilen barış koşullarının sürdürülmesi, Filistin’in Yahudilerin, Arapların ve Ermenilerin kaderini kendisi belirlemesi gereken Türkiye’ye iade edilmesi gerekiyordu.²³ Alman diplomatlar, “*Kudüs diplomatik yollarla Türkiye’ye iade edilecekse, Hristiyanlara, Araplara ve Yahudilere bazı tavizler verilmesi gerektiği*”, görüşündeydi. Szilassy’ye

¹⁷ Ahmet Asker, “I. Dünya Savaşında İttihat ve Terakki’nin Siyonistler ile Uzlaşma Çabası: Osmanlı-İsrail Birliği Projesi”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 11/2 (2016), s. 102.

¹⁸ Çolak, *agm.*, s. 175.

¹⁹ Friedman, “The Austro-Hungarian Government and Zionism” s. 236.

²⁰ Kieser, *age.*, s. 359-360.

²¹ Çolak, *agm.*, s. 179.

²² Weltmann, *agm.*, s. 265.

²³ CDA/BOA. HR. SYS. 2453-66 M-31-05-1918.

göre Kont Bernstorff bu görüşü Türk Hükûmetine kabul ettirmeyi başarmıştı ve sonuç olarak Yahudilere “Filistin’e göç özgürlüğünü ve belli bir özerkliği garanti eden bağlayıcı bir protokol”, vermeye hazırды. Bunun karşılığında Türkler, demiryollarının inşası, Yafa’da liman inşası ve sulama projesi gibi mali ve ekonomik avantajların yanı sıra siyasi avantajlar da bekliyordu.²⁴ Uluslararası Sosyalist Büro Hollanda-İskandinav Komitesi sekreteri Camille Huysmans; *“Türkiye’nin muhtemelen İngiliz deklarasyonunun yarattığı durumla hesaplaşacağını”* belirtirken, görüşmelerde bulunduğu siyasetçi Nissim Mazliyah’ın görüşlerinden bahsetmiştir. Huysmans’a göre Mazliyah; *“yaz aylarında, Türkiye’deki Yahudilerin ülkede tam haklara sahip olduğunu, ancak Türkiye’nin diğer ülkelerdeki Yahudilere karşı hiçbir yükümlülüğü olmadığını ilan etmişti. Bu sefer artık o kadar düşmanca davranmıyordu. Balfour’un Deklarasyonu hakkındaki görüşlerini sorduğumda, Türk Hükûmetinin barış kongresine düşmanlık beslemeden ve tüm konularda tarafsız bir şekilde katılacağı ve Yahudi sorunu ve Filistin konusunda da tartışmaya açık olduğu izlenimine sahip olduğunu, Türkiye’nin uzlaşmaz olduğu tek bir konu olduğunu, o konunun da teslimiyet sorunu olduğunu söyledi.”* Camille Huysmans ayrıca; *“her ne olursa olsun, Türkiye, Filistin’in sahibi olarak kalmaya devam ederse, kendisini her fırsatta engelleyen Yahudi kolonizasyonuna karşı tutumunu tamamen değiştirmek zorunda kalacaktır.”*²⁵ diyerek bu konudaki görüşlerini ifade etmiştir.

Berlin’deki Siyonist Yönetimin politikası, Balfour Deklarasyonu’ndan sonra bile tarafsızlık ilkesine dayanmaya devam etmiştir. Ocak 1918’de savaşın nihai sonucu henüz belirlenmemiştir. Dahası, Avrupa Konferansı geleneğinde geleneksel bir barış konferansının yapılacağı varsayıldığından, Merkezi Güçlerin desteği alınabilirse Siyonist davanın büyük ölçüde güçleneceği düşünülmüştür. Siyonist barış konferansı taleplerinin tam olarak ne olacağına henüz karar verilmemiştir, ancak bazı hazırlık çalışmaları yapılmıştır. Bu düşüncelerin bir sonucu olarak, Siyonist Yönetim Ocak 1918’de Türklerin müzakere tekliflerine yanıt vermiştir.²⁶ Talat Paşa, 23 Ocak 1918’de Berlin’deyken, Filistin’de bir göç ve kolonizasyon şirketinin kurulmasına ilişkin ayrıntıları Babalı’yle görüşmek üzere bir Yahudi heyetini İstanbul’a davet etmiştir.²⁷ Bu davet üzerine İstanbul’a gelen çeşitli Yahudi cemiyetlerinin delegeleri Talat Paşa tarafından kabul edilmiştir. Yapılan görüşmede delegeler, komisyonun çalışmasının Osmanlı egemenliği altında ve Osmanlı İmparatorluğu çerçevesinde pekâlâ gerçekleştirilebilecek olan Yahudi özlemlerini tatmin edebilecek bir projenin hazırlanmasına yol açacağına dair kesin umutlarını ifade etmişlerdir.²⁸

Talat Paşa’nın Yahudi örgütlerinden oluşan bir heyeti, göç, Filistin’de toprak alımı ve özerklik konularında görüşmeler yapmak üzere İstanbul’a davet etmesi Kopenhag’daki elçilikte görevli İngiliz askerî ataşesi Albay Wade’e göre, Türklerin Filistin Yahudi hareketinin kendileri için taşıdığı önemi anlamaya başladığını gösteriyordu. Mayıs 1918 gibi geç bir tarihte, Almanya’nın Filistin’de Türk egemenliği altında özerk bir Alman-Yahudi Devleti kurma niyetinde olduğu söylentileri dolaşıyordu. Bu hamlelerin etkisi sadece Londra’da değil Kudüs’te de hissedildi. Siyasi İşler Şefi General Gilbert Clayton, Askerî İdare Şefi General Money’e “Savaş Kanunları ve Usülleri”ne daha liberal bir yorum getirmesini tavsiye etmek zorunda bıraktı, zira Siyonist politikayla bağdaşmayan kurallara çok katı bir şekilde uyulması Siyonist hareketi Amerika’nın, hatta Almanya’nın tarafına atabilirdi. Bu da *“İngiliz yanlısı*

²⁴ Friedman, “The Austro-Hungarian Government and Zionism” s. 240-241.

²⁵ CDA/BOA. HR. SYS. 2333-1 M-03-05-1918.

²⁶ Weltmann, *agm.*, s. 268.

²⁷ Friedman, “Germany, Turkey, and Zionism”, s. 392.

²⁸ CDA/BOA. HR. SYS 2637-3 M-03-11-1919.

Siyonizm'e ve aynı zamanda Barış Konferansı'nda İngiliz Filistin'i lehine Siyonist nüfuz sağlama umuduna... ölümcül bir darbe indirecektir..."²⁹

Bildiri öncesi Almanya ve Avusturya Macaristan'da var olan Musevi kurumlarının delegeleriyle, Osmanlı Hükûmeti arasında Musevilerin Filistin'de iskânları meselesi hakkında önemli görüşmeler yapılmıştır.³⁰ Sadrazam Talat Paşa, Filistin'e serbest göç, ekonomik fırsat özgürlüğü, Yahudilere yerel özyönetim ve Yahudi kültürünün serbestçe geliştirilebileceğini vaat etmiştir, ancak tüm göçlerin, elbette, şu an için ülkenin özümseme kapasitesinin doğal sınırları içinde tutulması gerektiğini şart koşmuştur. Bu Türk Deklarasyonu 5 Ocak 1918 tarihinde Alman Hükûmeti tarafından Dışişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı aracılığıyla resmen onaylanmıştır.³¹ Bildiride Talat Paşa'nın; *"Musevilerin Filistin'e yerleşiminin Osmanlı İmparatorluğu'nun önemine ve yararına inanmış olan Hükûmetimiz; kendi hükûmranlık hakları ile çelişmediği ve Musevi olmayan nüfusun haklarını rencide etmediği sürece onu (Musevi merkezini) himayesi altına almak ve bütün imkânları ile desteklemek arzusundadır."* sözleri kaleme alınmış ve yine Paşa'nın kendi emri ile Musevi merkezi ibaresi, *"bir dini Musevi merkezi"* olarak değiştirilmiştir.³²

Yahudi delegelerden Leopold Perlmutter ile Talat Paşa'nın üzerinde anlaştıkları ve Osmanlı Hükûmetinin yayınlacağı resmî açıklamanın orijinal metninde, *"Millî ve Dini Musevi Merkezi"*, tanımlaması yer alıyordu. Talat Paşa bu ifadeyi değiştirerek *"Filistin'de Musevi Dini Merkezi"*, haline getirmiştir. Talat Paşa'nın bu tutumu Perlmutter'e göre bu köklü bir değişimdi ve hem kendisinin hem de Yahudi delegasyonundaki diğer üyelerinin bundan haberi yoktu. Bu değişim ancak, Yahudi delegasyonundaki bütün üyelerin onayı alındıktan sonra kabul edilebilirdi.³³ Ayrıca bu merkezin Osmanlı Hükûmetinin himayesi altında ve Osmanlı İmparatorluğu kanunlarına bağlı olacak şekilde var olacağını da belirtmiştir.³⁴

1918 yılı sonlarında, Yahudilerin Osmanlı ülkesindeki konumunu, Yahudi göçü ve kolonizasyon faaliyetlerini yeniden belirleyen maddelik ayrıntılı bir taslak oluşturulmuştu. Hükûmet taslağın hayata geçmesi için Yahudilere yönelik 3 maddelik yasal bir düzenleme yapacaktı. Osmanlı topraklarında yaşayan Osmanlı vatandaşı Yahudilere, yasa önünde eşit davranılacak, yabancı uyruklu Yahudilere de herhangi bir ayrımcılık uygulanmayacak, Yahudilere yönelik uygulanan baskılara son verilecektir. Filistin, ayrı bir vilayet olacak, bu vilayetin başkenti Kudüs olacaktır. Vilayet sınırları; güneyde Mısır'dan kuzeyde Banias nehri ile bugün Lübnan sınırları içinde yer alan deniz kıyısındaki Sur kenti arasındaki çizgiye kadar uzanacaktır. Vilayetin doğu-batı sınırı ise Hicaz demir yolunun batısından Akdeniz'e kadar olan bölgeyi kapsayacaktır. Türkçe ve Arapçanın yanı sıra İbranice de resmî dil olarak kabul edilecektir. Yahudilerin mahkemelerde İbranice savunma yapması için tercüman kullanmaları serbest olacaktır. Yahudi okullarında, derneklerinde, gazetelerinde ve diğer kurumlarında hiçbir engelle karşılaşmadan İbranice kullanılacaktır.³⁵

Talat Paşa'nın beyanatı *İkdâm* gazetesinde; *"Talat Paşa'nın Siyonistler lehine bu durumu beyanat ile açıklamasında müttetiklerinden özellikle savaşı kaybetmek istemeyen Almanya'nın etkisi olmuştur. Öyle ki, İngiltere'nin ilan ettiği deklarasyonun yalan ve bir aldatmacadan ibaret olduğu, çeşitli devletlerde bulunan Yahudilerin muhabbetlerini kazanmak ve onları kendi taraflarına çekmek için İngiltere tarafından ortaya çıkarılan bu duruma Almanya'nın engel olması gerektiği ve Almanya'nın her şeyin farkında olduğu, Almanya'nın Siyonizm hakkındaki lütufkârlığının da bütün Yahudilerin*

²⁹ Friedman, "The Response to the Balfour Declaration", s. 113-114.

³⁰ "Filistin'e Musevi Muhacerati", *İkdâm*, 3 Eylül 1918, s. 1.

³¹ Israel Cohen, *A Short History Of Zionism*, Frederick Muller, Londra 1951, s. 76.

³² Mim Kemal Öke, *Kutsal Topraklarda Siyonistler ve Masonlar İhânetler... Komplolar... Aldatmalar...*, Çağ Yayınları, İstanbul 1990, s. 333-334.

³³ Çolak, *agm.*, s. 188.

³⁴ "Filistin'e Musevi Muhacerati", *İkdâm*, 3 Eylül 1918, s. 1.

³⁵ Asker, *agm.*, s. 108.

*malumu olduğu*³⁶, dile getirilmiştir. Talat Paşa'nın ilan ettiği beyanatı Alman Hükûmetinin arzusu ile gündeme getirdiği belirtilmiştir.

Talat Paşa Deklarasyonu Siyonistlerin yayın organı olan *Palestine* gazetesinde; *"Talat Paşa, Filistin'in Yahudilere bir merkezi dini olmasından bahsediyor. Hâlbuki burası eskiden beri her zaman bizim merkezi diniyemiz olduğu gibi, Hristiyanlarında, Müslümanlarında dini bir merkezleridir. Yani Talat Paşa'nın söylediği söz bize vaat ettiği şeyden ziyade bizden men eylediği haklar nokta-ı nazarından şayan-ı ehemmiyettir. O bize ancak Filistin'de dini bir merkez tesisine müsaade ediyor. Ve Filistin'in millî bir vatanımız olmasını reddediyor. Evet, Talat Paşa Siyonizm'i millî bir hareket olarak tanımıyor. Yahudi milletinin mevcudiyetini inkâr ediyor."* Talat Paşa'nın takip ettiği bu siyaset, Siyonistler tarafından Talat Paşa'nın birkaç boş ve yalan vaatle İngiltere'nin Siyonistler lehine giriştiği hareketin önünü kesmek isteği olarak algılanmıştır. *"Esasen Jön Türkler'in takip ettikleri siyaset, Memalik-i Osmaniye'deki anasırı (azınlık, millet) hareketi milliyelerini izaleyi (ortadan kaldırmak) ve bazen de onlardan istifadeyi icap ediyor. Biz sarahaten (açıkça) beyan ediyoruz ki Siyonizm Filistin'deki Yahudilerin hukuku milliyelerine sahip olmaları noktasında ısrar eder ve Yahudilerin milliyetini yahut Filistin'deki hukuk-ı milliyelerini inkâra varan her türlü siyaset ve projeleri şiddetle reddeyler."*³⁷ şeklinde yer almıştır.

Bildiri sonrası Haham Horovic ise; *"Sadrazam Hazretlerinin Filistin'e göçle ilgili son açıklamaları Yahudiliğin geniş çevrelerinde büyük memnuniyet yarattı. Özellikle Filistin'de çalışmayı dini hukukun öngördüğü kutsal bir görev olarak gören geleneksel Yahudilik, bu kutsal gelenekler lehine yapılan bu yardımsever tezahürü memnuniyetle karşılamaktadır. Sadrazam Hazretlerinin yüce İmparatorluk Hükûmeti adına bu çalışmanın sadakatini onaylama nezaketini göstermesi, özellikle genelde Doğu Avrupa'nın ve özelde Polonya'nın kalabalık şehirlerinde yaşayan Yahudiler için bu yönde bir teşviiktir. Muhtemelen Osmanlı İmparatorluğu Yüksek Hükûmetinin nazik davetini ilk kabul eden onlar olacaktır."*³⁸ sözleriyle memnuniyetini dile getirmiştir.

Görüldüğü üzere ancak Balfour Deklarasyonu yayımlandıktan sonra Osmanlı Hükûmeti ile Siyonist Organizasyon arasında müzakereler başlamıştır. Bu müzakereler, Osmanlı'nın Balfour Deklarasyonu'nun kamuoyu üzerindeki etkisine karşı koyma arzusu ve Siyonistlerle yapılacak bir anlaşma yoluyla Osmanlı Hükûmetinin Barış Konferansı'nda Filistin'in Osmanlı yönetimine geri verilmesi talebini güçlendirme arzusundan kaynaklanmıştır. Yine de 1918'deki bu müzakerelerde bile Siyonistlerin "Ulusal Yurt" tabiriyle Filistin'de siyasi özerkliği talebine hiçbir taviz verilmemiştir. Alman Hükûmeti de Balfour Deklarasyonu'nun etkisine karşı koymak için nedenlere sahipti ve Osmanlı'yı politikasını değiştirmeye ikna etmek için gayri resmî çabalarını bir dereceye kadar yoğunlaştırdı. Ancak Alman Hükûmeti Siyonist meselesini Osmanlı İmparatorluğu'na baskı yapmayı haklı çıkaracak kadar önemli görmüyordu. Aynı zamanda Alman Hükûmeti, Siyonist hareketin eninde sonunda Alman dış politikasının amaçları doğrultusunda kullanılabilmesi için Siyonist Organizasyon ile gayri resmî temasları sürdürmeye istekliydi. Bu tür gayri resmî görüşmeler, gelecekte, muhtemelen savaştan sonra, böyle bir iş birliği için koşullar oluşması halinde, Siyonist hareket ile Almanya arasında iş birliği için zemin hazırlamaya hizmet edebilirdi.³⁹

Siyonistler tarafından bu durum; *"Filistin'e nakledilen Yahudilerin Almanya ile sürekli ilişki içinde olmaları kaçınılmazdı, çünkü bu ilişkiler zaten mevcuttu ve her iki tarafın da bunları sürdürmekten başka yapacak bir şeyi yoktu"*⁴⁰, şeklinde değerlendirilmiştir. Siyonist hareketin merkezinin Berlin'de olduğu, Siyonist kongrelerin resmî dilinin Almanca olduğu ve Doğu Avrupalı Siyonistlerin bile Alman felsefesi ve edebiyatına kayda değer bir ilgi gösterdiği

³⁶ "Yahudi Hükûmeti ve Arz-ı Filistin", *İkdâm*, 7 Temmuz 1918, s. 1.

³⁷ "Siyonistler ve Filistin'in İstikbali", *Sebilürreşad*, 24 Temmuz 1918, s. 212.

³⁸ CDA/BOA. HR. SYS. 2333-1 M-03-05-1918.

³⁹ Weltmann, *agm.*, s. 269.

⁴⁰ CDA/BOA. HR. SYS 2334-32 M-10-03-1918.

doğruydı. Tüm bunlar yabancı politikacılar ve basın arasında Siyonizm'in bir Alman örgütü olduğu ve Doğu'da Alman çıkarlarına hizmet ettiği gibi yanlış bir izlenim yaratmıştır. Ancak politik olarak Siyonistlerin özellikle Alman yanlısı değildiler. Daha çok İngiltere'ye meyilliydiler çünkü oradaki Yahudiler eşit vatandaşlık haklarına sahipti. Filistin'de ise kendilerini sadece bir güce bağlamak istemiyorlardı ve kendilerini geldikleri ülkelerin koruması altına sokmayı tercih ediyorlardı.⁴¹ Bu nedenle ikincil düzeyde yapılan bu düzensiz ve son derece gayri resmî görüşmeler ile 1916 gibi erken bir tarihte başlayan İngiliz-Siyonist müzakereleri arasında hiçbir bağlantı yoktu. Öyle görünüyor ki İngiltere Hükûmetini Balfour Deklarasyonu'nu yayınlamaya iten sebeplerden biri İngilizlerin Sykes-Picot anlaşmasından duydukları memnuniyetsizlikti. Deklarasyonun zamanlamasının Filistin'deki İngiliz saldırısının yenilenmesiyle aynı zamana denk gelmesi, İngiliz-Fransız rekabetinin İngiliz kararında önemli bir rol oynamış olabileceğini göstermektedir.⁴²

1918 Eylül ayı sonunda, Kuzey Filistin'in İngiliz askerî işgali altına girmesiyle birlikte, Talat Paşa'nın Deklarasyonu pratik değerini yitirmiştir.⁴³ 1918 yılı Eylül ayı içindeki askerî gelişmeler Birinci Dünya Savaşı'nı İtilaf Devletleri'nin kazandığını netleştirmiştir. Osmanlı ordusu Filistin-Suriye bölgesini boşaltarak Halep'in kuzeyine kadar çekilmiş, Filistin bölgesinin kontrolü ise tamamen İngiltere'ye geçmiştir. Bu gelişmeler sonucunda Talat Paşa Hükûmeti 8 Ekim 1918 tarihinde istifa etmiştir.⁴⁴ Talat Paşa'nın istifasının ardından Osmanlı İmparatorluğu tarafından Mondros Ateşkes Antlaşması imzalanarak yürürlüğe girmiş, Mondros sonrası Anadolu'da başlayan işgallere karşı ise Anadolu'da büyük bir direniş ve örgütlenme dönemi başlamıştır. Filistin ise Osmanlı kuvvetlerinin çekilmelerinin ardından bölgede kurulan İngiliz Askerî Yönetimi altında geleceğini şekillendirecek yeni bir dönemi yaşamaya başlamıştır.

Sonuç

Sonuç olarak Osmanlı Hükûmeti'nin, Balfour Deklarasyonu ilanı sonrasındaki ilk tepkisi gerçekleşmesi muhtemel olan Kudüs'ün işgale uğramasının önüne geçmeyi istemek olmuştur. Ayrıca Osmanlı Hükûmeti Filistin'in kaybedilmemesi ve İngiltere tarafından Filistin'de kurulması planlanan Yahudi Hükûmetinin engellenmesi için de bölgedeki askerî harekâtların yoğunlaştırılması emrini vermiştir. İngilizler tarafından işgal edilen bu toprakların savaş sona ermeden vaatlerle dağıtılması ve müttefiklerinin de bu durumu kabul etmeleri dönemin basınında da tepki çekmiştir. Siyonizm düşüncesi Osmanlıcılık düşünce ve yapısıyla uyuşmamaktadır. Buna rağmen İngiltere'nin başta Siyonistler olmak üzere Yahudiler üzerinde sağladığı etkili ve aktif Filistin politikası sonrasında Sadrazam Talat Paşa'dan Almanya'nın da katkıları ile karşı hamle olarak Talat Paşa Deklarasyonu'nun ilanı gelmiştir. İngiltere'nin deklarasyonu ile benzerlikleri bulunan Talat Paşa Deklarasyonu, Yahudiler üzerinde dikkat dağıtma ve sakinleştirici bir etki yapmasına rağmen Siyonist liderleri etkilememiştir. Vaat ettiği deklarasyon metninde Talat Paşa tarafından, Yahudiler için Filistin'e serbest göç, ekonomik fırsat özgürlüğü, Yahudilere yerel özyönetim ve Yahudi kültürünün serbestçe geliştirilebileceği vaatleri sıralansa da bunlar Osmanlı Hükûmetinin Paris Barış Konferansı'nda Filistin'in Osmanlı yönetimine geri verilmesi talebini güçlendirme arzusundan kaynaklanmıştır. Bunun dışında Siyonistlere Filistin'de bir Yahudi Yurdu kurulması konusunda taviz verilmemiştir.

⁴¹ Friedman, "Germany, Turkey, and Zionism", s. 167-168.

⁴² Weltmann, *agm.*, s. 269.

⁴³ Friedman, "The Austro-Hungarian Government and Zionism" s. 242.

⁴⁴ Çolak, *agm.*, s. 189.

KAYNAKLAR

A. Arşiv Belgeleri

TC. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (CDA/BOA.), Hariciye Nezareti, Siyasi (HR. SYS.), 2443-8. M-08-11-1917; 2333-1 M-03-05-1918; 2453-66 M-31-05-1918; 2334-32 M-10-03-1918; 2637-3 M-03-11-1919.

B. Gazeteler

“Yahudi Hükûmeti ve Arz-ı Filistin”, *İkdâm*, 7 Temmuz 1918, s. 1.

“Filistin’e Musevi Muhaceratı”, *İkdâm*, 3 Eylül 1918, s. 1.

“Siyonistler ve Filistin’in İstikbali”, *Sebilürreşad*, 24 Temmuz 1918, s. 212.

C. Kitaplar, Makaleler

ASKER, Ahmet, “I. Dünya Savaşında İttihat ve Terakki’nin Siyonistler ile Uzlaşma Çabası: Osmanlı-İsrail Birliği Projesi”, *Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries)*, 11/2 (2016), s. 97-115.

COHEN, Israel, *A Short History Of Zionism*, Frederick Muller, Londra 1951.

ÇOLAK, Mustafa, “Alman Siyonistleri ve Sadrazam Talat Paşa: Yahudilere Yurt Bulma Meselesi”, *XVIII. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler, C. V: Göç ve İskân-İktisat Tarihi- Vakıflar Tarihi*, Hazırlayanlar. Semiha Nurdan – Muhammed Özler. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 35 (2022), s. 173-191.

FRIEDMAN, Isaiah, “The Austro-Hungarian Government and Zionism: 1897-1918 (Continued)”, *Jewish Social Studies*, 27/4 (1965), s. 236-249.

FRIEDMAN, Isaiah, “The Response to the Balfour Declaration”, *Jewish Social Studies*, 35/2 (1973), s. 105-124.

FRIEDMAN, Isaiah, *Germany, Turkey, and Zionism 1897-1918*, Clarendon Press, Oxford 1977.

KARA, Refik, *Siyonizm ve Filistin Trajedisi*, Yarı Yayınları, İstanbul 1986.

KIESER, Hans-Lukas, *Talaat Pasha Father of Modern Turkey, Architect of Genocide*, Princeton University Press, Princeton & Oxford 2018.

ÖKE, Mim Kemal, *Kutsal Topraklarda Siyonistler ve Masonlar İhânetler... Komplolar... Aldatmalar...*, Çağ Yayınları, İstanbul 1990.

SANDER, Oral, *Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918’e*, İmge Kitabevi, Ankara 2020.

SEGEV, Tom, *One Palestine Complete Jews and Arabs Under The British Mandate*, (Çev. Haim Watzman), Metropolitan Books-Henry Holt and Company, New York 2000.

SPANGLER, Eve, *Understanding Israel/Palestine: Race, Nation, and Human Rights in the Conflict*, Sense Publishers, Rotterdam 2015.

WELTMANN, Saadia E., “Germany, Turkey, and the Zionist Movement, 1914-1918”, *The Review of Politics*, 23/2 (1961), s. 246-269.